

Ганна Радько

ФАНАТИЧНО ЗАЛЮБЛЕНИЙ У ЛІТЕРАТУРУ

(Петру Кузьмичу Загайкові присвячується)

Історію творять люди. У 95-літню історію Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка назавжди вписано ім'я талановитого педагога, відмінника народної освіти, ветерана праці, відзначеного медаллю А. С. Макаренка, кандидата філологічних наук, доцента, колишнього завідувача кафедри української літератури (1979–1991), який сьогодні вже щасливо перебрів 80-річний рубіж свого непростого, але яскравого і насиченого віку, – Петра Кузьмича Загайка.

Його педагогічна діяльність завжди відповідала позиції Адольфа Дістервега: “Учитель мусить бути творцем”. Якщо ж він ремісник, то немає тяжчого у світі ремесла. Оскільки об'єкт уваги викладача-філолога – художній текст, художній процес, то найважливішим елементом творчості є, і це посвідчує практика, художнє (або виразне) читання. Один із теоретиків і фундаторів мистецтва художнього читання Ернест Легуве стверджував, що “читання вголос дає таку силу аналізу, якої ніколи не досягти, читаючи про себе. Найкращий спосіб зрозуміти твір у цілому – прочитати його вголос, бо це відкриває в художньому творі безліч відтінків”. Петро Кузьмич, так само як і наш земляк, відомий письменник Микола Гоголь, вважав, що “тільки мистецьке читання може встановити правильне розуміння письменника”. І тому викладач літератури повинен навчати студентів (й уміти сам!) наснажуватися висловленими автором почуттями, насолоджуватися красою кожного слова, кожної фрази, і тоді вони пізнають естетичну сутність художніх образів і велич закладених у них ідей.

Такий підхід до викладання літератури виробив для себе і передав колегам та учням П. К. Загайко. І ми, кому судилося йти його стежиною, пам'ятаємо кредо наставника:

“Якими б технічними засобами не оснащувалася лекція, головним знаряддям впливу на слухачів є слово викладача”. Він тим словом володів бездоганно. Його талант педагога і лектора – від Бога. Він був творцем, постійно підсилював у собі творче спрямування. Поборення стандарту – як найпершої ознаки ремісництва – вирізняло лекції Петра Кузьмича. Фанатично залюблений у літературу, він запровадив на своїх лекціях т. зв. “п'ятихвилинки” – огляди новинок літератури. Студент-першокурсник, вивчаючи давню літературу, повинен обов'язково стежити і за новинками сучасного літературного процесу. Адже за програмою в школі та вищому навчальному закладі вивчається творчість

П. К. Загайко,
учений-філолог, педагог

близько ста письменників. А їх є, насправді, тисячі! Цими “п'ятихвилинками” лектор показував могутність українського літературного процесу, його перспективність.

За 42 роки (1955–1997) безвідривної роботи в Полтавському педінституті Петром Кузьмичем прочитано тисячі лекцій: і в стінах рідного вишу, і в інституті післядипломної підготовки вчителів, і в рамках проведення різних громадських заходів, але ніколи ні в нього, ні в студентів або слухачів педагогічних курсів не було відчуття тягlosti часу – лекції пролітали дуже швидко, на кожній із них кипіли емоції, звучав сміх, стискалося серце і навіть лилися сльози. За таку високу ораторську майстерність його любили і шанували вихованці.

Мабуть, не випадково П. К. Загайко, безпартійного, вчена рада – за підтримки ректора І. А. Зязюна – обирала на три терміни завідувати кафедрою української літератури. У ювілейній телеграмі з нагоди 75-ліття свого колишнього колеги Іван Андрійович писав: “Дорогий Петре Кузьмичу, вітаю Вас із 75-річним ювілеєм. За 15 років спільної роботи

маю найкращі спогади про Вас, людину високого інтелекту, доброзичливу, впевнену у високих помислах історичного призначення української мови, української культури, держави. Іван Зязюн. Київ". За його керівництва кафедра стала однією з кращих на факультеті й у виші. У ювілейних спогадах "З думою про Україну" (2003) Петро Кузьмич із притаманною йому скромністю наголошував: "Як викладач вищої школи я певною мірою реалізувався" [2]. Насправді, він став могутнім керманичем у філологічно-педагогічному морі, авторитетним наставником, взірцем Учителя й Людини-патріота. За роки науково-педагогічної діяльності мав тисячі вихованців: з його легкої руки ступили на педагогічні й наукові терени Тетяна Лещенко, Наталія Зінченко, Світлана Соколова (Семенко), Галина Білик, Віта Сарапин і я, авторка цих рядків, і визначають сьогодні роботу кафедри української літератури Полтавського педуніверситету та гуманітарних кафедр Української медичної стоматологічної академії та Полтавського університету споживчої кооперації України. Його слово значною мірою визначило й життєві дороги Павла Матвієнка,

"Дорогого нашого вчителя Петра Кузьмича вітаємо зі Славним Ювілеєм, бажаємо довголіття, здоров'я, наснаги. Шануємо. Любимо. Ваші учні Людмила Марченко, Іван Бойко, Борис Чіп. Київ".

За видатні заслуги перед громадою односельців, за прославлення своїми здобутками назви малої батьківщини 30 червня 1998 року рішенням Виконавчого комітету Зіболківської сільської ради (села, де народився педагог) П. К. Загайкові присвоєне звання "Почесного Зіболчанина".

Щоб збагнути Петра Кузьмича як фахівця своєї справи, треба перенестись у його отчий край, простежити, як формувався світогляд цієї людини ще в юному віці. Народився 13 липня 1928 року в селі Зіболки Жовківського повіту Львівського воєводства. Саме такий тоді був адміністративний поділ на західноукраїнських землях, захоплених військами Пiлсудського в кривавій боротьбі з Українською галицькою армією. Польська влада практично встановила колоніальні порядки, проводила насильну полонізацію українського населення. Його батько, Загайко Кузьма Дем'янович, очолював місцеву "Просвіту" імені Івана Франка, активно протидіяв політиці полонізації, вів серед односельців просвітницьку роботу. У сім'ї прививалося відчуття єдиної України.

Як зізнався Петро Кузьмич, така атмосфера не могла не вплинути на нього – малою хлопчину. "Кобзар" Тараса Шевченка, історичні повісті Андрія Чайковського, "Холодний яр" Юрія Горліса-Горського були тією лектурою, яка впливала вже в дитинстві на вироблення стійких національних і соціальних симпатій та антипатій. Не могли не позначитися на його особистій долі складні і багато в чому суперечливі події Другої світової війни. 29 червня 1941

року під час наступу німців загинув батько Кузьма Дем'янович, через рік трагічно обірвалося життя матері – Олени Федорівни. Петро залишився із старшою на два роки сестрою Марією, завдяки підтримці якої зміг закінчити Жовківську середню школу (1947) та українське відділення філологічного факультету Львівського університету імені Івана Франка (1952). "Про умови здобування освіти свідчать такі факти, – пише в спогадах педагог. – Із групи в 25 студентів трьох було

П. К. Загайко виступає перед учасниками Міжнародної конференції, присвяченої 100-річчю відкриття пам'ятника І. П. Котляревському в Полтаві (18.09.2003 р.)

Бориса Чіпа, Володимира Тарасенка, Павла Стороженка, Олександра Кулика, Миколи Степаненка, Івана Цигана, Тетяни Балагурі... Ті колишні "спудеї" помандрували у світ широкий і понесли в людські душі знання й любов до української літератури, до України; вони й досі керуються незабутніми настановами, життєвими уроками, щиро люблять цю мужню і непересічну людину, оборонця рідного слова, вірного сина Батьківщини. Наводжу слова із ще однієї вітальної телеграми:

заарештовано, шістьох виключено як політично неблагонадійних, а закінчили університет 16 чоловік. Нема що говорити – всі навчальні курси базувалися на бетонній основі ленінсько-сталінської “науки”. Проте нікому, ніколи й ніде не вдавалося вбити живого слова правди” [2]. Формувала світобачення його покоління студентів Львівського університету і дуже багата бібліотека кафедри, де була зібрана чи не вся україністика.

Через роки й роки несе Петро Кузьмич вірну дружбу з Дмитром Павличком, нині відомим поетом і державним діячем, а колись його колегою по навчанню, щирим приятелем.

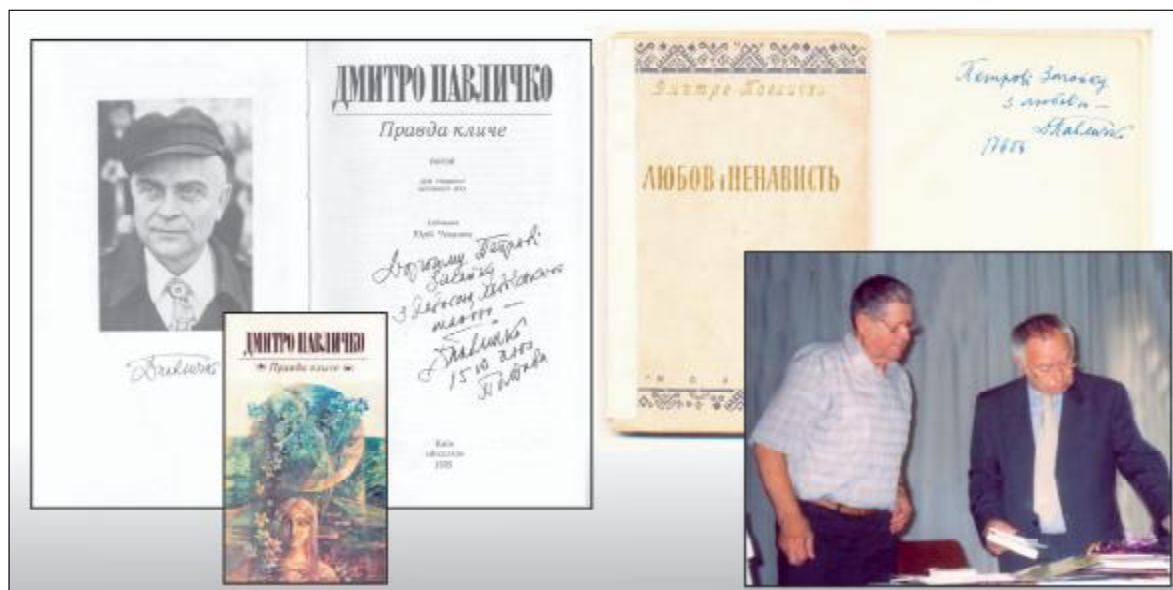
Після кількомісячного вчителювання в селі Богданівці на Тернопільщині Петро Загайко вступив до аспірантури Інституту суспільних наук АН УРСР за спеціальністю “Давня українська література” (1952–1955), а його науковим керівником став академік Михайло Степанович Возняк – автор трьохтомної “Історії української літератури”, дослідник творчості Івана Франка, якого знав особисто. Роки навчання в аспірантурі – час наукового, ідейного, творчого зростання.

П. К. Загайко з найближчими друзями Григорієм Газдою (в центрі) та Миколою Горенем (крайній справа). Полтава, 1984 р.

Львівський гуртожиток на вул. Академічній, 10, де мешкав молодий дослідник, був тим осередком, у якому збиралася наукова і творча молодь, велися запальні розмови з найрізноманітніших тем. Згідно з призначенням Міністерства освіти УРСР від 23.11.1955 року П. К. Загайко був направлений як викладач української літератури на роботу в Полтавський державний педагогічний інститут імені В. Г. Короленка. За наказом № 303 тодішнього директора ПДПІ М. В. Семиволоса “Загайко Петро Кузьмич зарахований на посаду викладача кафедри української літератури з 2.12.1955 року” [1]. “Завідувач кафедри української літератури Петро Костьович Падалка, – згадує П. К. Загайко, – почувши, що я вчився разом із Дмитром Павличком, почав мене водити в усі студентські групи, “рекламувати” як близького приятеля Павличка. Відтоді в мої “обов’язки” входило читати вірші поета, особливо, “Коли ми йшли удвох з тобою”. А як результат – не менше двох десятиліть я вів курс “Виразне читання” і готував читців на різні літературні й урочисті вечори” [2].

ри з 2.12.1955 року” [1]. “Завідувач кафедри української літератури Петро Костьович Падалка, – згадує П. К. Загайко, – почувши, що я вчився разом із Дмитром Павличком, почав мене водити в усі студентські групи, “рекламувати” як близького приятеля Павличка. Відтоді в мої “обов’язки” входило читати вірші поета, особливо, “Коли ми йшли удвох з тобою”. А як результат – не менше двох десятиліть я вів курс “Виразне читання” і готував читців на різні літературні й урочисті вечори” [2].

Він добре розумів, що працювати в педагогічному виші тоді можна було тільки за умови дотримування певного ритуалу – віддавання хвали керівній ролі партії й досягненням соціалістичної вітчизни, утвердження ідей інтернаціоналізму, особливо дружби з великим російським народом, викриття українських буржуазних націоналістів тощо. Подібні моменти обов'язково мали бути наявними в кожному навчальному заході, а інакше “компетентні органи” зроблять свій радикальний висновок. Тому про ці ідеологічні натяжки говорилося, але без жодного смислового акцентування, якось між іншим,

що навряд чи надовго западало в пам'ять слухачеві. Прикриваючись такого штибу фразами, Петро Кузьмич свідомо ставив перед собою більш важливу мету:

- “Показати історичні шляхи і місце української літератури серед літератур світу, розкрити її глибоке коріння, неповторне обличчя, високий ценз естетичних і моральних цінностей;

- засобами літератури впливати на пробудження у студентів історичної пам'яті, національної свідомості, протидіяти бездуховності й національному нігілізму, знешкоджувати, зрештою, насаджуваний офіціозом комплекс нижчеартості і провінційності, щоб не з чужинецькою пам'яттю ішли в майбуття;

- домогтися того, щоб хоч частина студентів свідомо поставила перед собою питання: Хто ми? Яких батьків? Ким, за що закуті?

Щоб цей задум став реальністю, треба було дбати про те, аби кожна лекція виражала мою внутрішню сутність, інтелектуально й емоційно впливала на аудиторію” [2, с. 9]. Так, при вивченні творчості Володимира Сосяри треба було розкривати дружбу українського і російського народів, і Петро Кузьмич читає вірш “Юнакові”:

*Прийми ж слова мої жагучі
Як заповіт, юначе мій:*

*Листку подібний над землею,
Що вітер з дерева зрива,
Хто мову матері своєї,
Як син невдячний, забува.*

*О мово рідна! Їй гаряче
Віддав я серце не дарма.
Без мови рідної, юначе,
Й народу нашого нема.*

*Поглянь: ідуть сини Росії –
Над ними сонце і блакить.
І, повна сили і надії,
Їх мова радісно звучить.*

*Так будь же й ти, як син Росії,
Й своєї мови не забудь.*

Без зайвих слів студенти ловили думку лектора.

Він був об'єктивним, вимогливим і самовимогливим викладачем. До нього соромно було йти, не знаючи матеріал практичного заняття. І ми читали художні твори, вивчали напам'ять тексти, у яких фігурувало національне ядро. Петро Кузьмич вважав, що лекцію не можна читати експромтом, без серйозної підготовки: вона обов'язково повинна бути письмово оформлена, становити певне наукове дослідження конкретної проблеми. Лектор мусить зробитися цікавим, і разом із студентами відкривати нові шляхи, нові істини... На його лекціях постійно звучав художній текст, який служив не тільки ілюстрацією практики виразного читання. Засобами логічної та емоційно-образної виразності основна увага зверталася на ідейно-художнє осмислення поетичного мовлення. Він дбав про розширення літературного світобачення студентів, давав можливість відчути силу й красу слова письменника. Петро Кузьмич продумував послідовність розгортання матеріалу лекції, зокрема художнього, підбирав відповідні логічні містки, які б скріплювали фрагменти тексту в єдине ціле. Так, при вивченні творчості Уласа Самчука – одного з найвидатніших українських письменників ХХ століття – П. К. Загайко формував почуття національної гідності, поваги до історичного минулого України, доброти, милосердя, любові до людей. Лектор так представляв письменника, який створив цілу бібліотеку блискучої прози: “*Нашим завданням є – залишити по собі слід у слові і то у слові солідного вияву*», – так сконденсовано визначив Улас Самчук свою орієнтацію на велику літературу. Звертаючись до України, він писав у романі «Волинь»: *«Благословенна будь! Прийми від мене тепле, добре слово, Рідна земле! Ти дала мені його через уста, через серце моє!*

матері... Вертаю. На! Кладу у стіп твоїх, Пренепорочна і Свята... Я більш нічого не можу дати... Це все моє багатство. Виймаю з уст святі частинки і кожну з них я радісно і з чистим серцем кладу на жертвенник Тобі, болюче кохана, Тобі, кровно рідна» [3].

Аналізуючи наскрізний образ роману “Куди тече та річка?” з трилогії “Волинь” – Володька Довбенка, Петро Кузьмич радив

читати в класі розгорнуті художні фрагменти, оскільки ті несуть важливе смислове навантаження. Ось один із них, коли Володько настирливо шукає відповіді на питання “Куди тече та річка?”: *“Але ж куди насправді все то пливе? Та вода? Та ціла річка? Володько стоїть, руки заложені за спину, очі вперті в прозору, жовтаву воду, на обличчі задума. І враз приходить ще одна думка: а що, коли б отак піти за водою? Отак усе лугом та лугом... І куди б зайшов? Це ось довкола “наша Лебединка”, а там далі, за тими кущами вільшини, де літом сходить сонце, невеличке село Лебеді. А що там далі? Тато кажуть: річка тече до моря. Іти отак просто-просто, і там... море. Аж страшно. Таке велике, велике, ні кінця, ні краю, сама вода і вода... І глибоке, глибоке! Володькові очі все ширшають і ширшають, на щоках з'явилися рум'яниці. Щось дуже сильно тягне його туди. Так хотілося б, так дуже хотілося б... Бачити. Чутти. Знати”* [3]. І подібних прикладів можна навести багато.

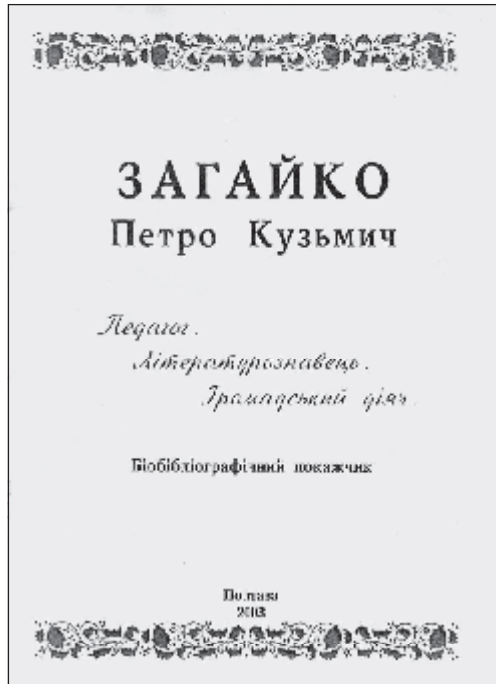
Осмилюючи досвід Петра Кузьмича Загайка, розумієш, і сьогодні, в умовах європейського виміру, формування професіоналізму викладача повинно відбуватися через особистість лектора, його індивідуальність і творчо-емоційний підхід до викладання літератури. Американські вчені дійшли висновку, що при низькому рівні викладання мови в школярів гірше розвивається асоціативне мислення. Це в Америці, де англійська мова не була принижена, і то вони вва-

жають, що викладання повинно бути кращим. А що ж говорити нам, коли донедавна в нас і шкільна українською мовою викладання в деяких містах не було. А щоденне приниження, якого зазнавала українська дитина?! Тому найосновнішою вимогою до викладача літератури є досконале знання предмета і захоплююче його викладання. Засобами рідної мови і художнього слова вчив старший наставник

плекати в студентів та учнів загальнолюдські й національні ідеали, зокрема палку любові до матерізми; стимулювати в них розуміння краси слова — і цим духовно збагачувати. Усе це під силу творчій, емоційно багатій особистості — такій, як П. К. Загайко. Своєю педагогічною діяльністю він є зразком для нинішніх викладачів педагогічного університету.

...Нині Петро Кузьмич на пенсії. Але ж хіба може без улюбленої праці, яка ніколи не була обов'язком, а потребою душі?! Передусім він редакторським поглядом підтримує наукову творчість обдарованої своєї доні, яка від татуса, безумовно, перейняла ін-

терес до науки й самозречене горіння в роботі. Марія Петрівна Лещенко — доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри

П. К. Загайко з учнями й послідовниками (зліва направо): Олександром Куликом, Ганною Радько, Галиною Білик. 2003 р.

педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка, засновниця школи "Чарівний світ" у Полтаві, авторка 7 книг. Цінує батькове авторитетне слово і син

Марія Петрівна Лещенко (Загайко) з дітьми Антоніною та Петром. 2007 р.

Володимир, який мешкає зараз у Росії, працює хірургом в обласній лікарні м. Новгорода. Є в Петра Кузьмича троє внуків, уже дав Бог і правнучку. Разом із дружиною Валентиною Пилипівною живуть душа в душу, тішаться кожному дню і добрій новині, відчувають свою потрібність одне одному, своїм рідним і ...дим щасливі. Аби лиш здоров'ячко і – добра година Україні.

* * *

42 роки науково-педагогічної діяльності, позначені відданою любов'ю до слова, до людини, до України, він вів за собою студентів,

П. К. Загайко з дружиною Валентиною Пилипівною, сином Володимиром й онуком Петрусем

які сьогодні гордо несуть звання вчителя рідної мови і літератури. Вони називають себе його учнями, бо це ж Петро Кузьмич стояв біля витоків їх професійної майстерності, робив відкритими до краси, будив фавстівський дух до освоєння багатющого материка

нашої історії, культури. Його авторитет оратора і ретельного вченого впливав і впливає на молодших колег, яким він по-батьківськи допоміг знайти власну стежку в науці. Подиву гідне його вміння відкривати обдарованих молодих людей – читців, поетів, дослідників.

Петре Кузьмичу, у дні святкування 95-річного ювілею університету бажаємо Вам снаги, здоров'я і високої радості пізнання, щастя й добра Вам і Вашій родині на многії літа. І – приймайте вітання від своїх учнів.

М. І. Степаненко, доктор філологічних наук, професор, ректор ПДПУ імені В. Г. Короленка:

Людина – як та зірка: одна горить для себе, а інша – обігриває всіх. Петро Кузьмич – це зірка, яка немеркнуче засяяла на нашому філологічному небозводі. Він досліджував слово, любив його, був оберігачем і чатувальником українського слова тоді, коли воно нівечилося, коли ті, хто зрікався мови материнської, поверталися в хату, і усвідомлювали чийх батьків вони діти.

Найзнаменніше те, що свою любов до слова він передавав своїм вихованцям. Ми пам'ятаємо, коли Ви заходили вперше і починали: "Не ліпо лі ни бяшить...". Ми пам'ятаємо наш фольклор в устах Петра Кузьмича. Ми пам'ятаємо голосіння, ми пам'ятаємо весільні пісні. Хіба міг хтось залишитись байдужим, коли Загайко Петро Кузьмич виголошував: "Та на кого ж ти нас покидаєш, // Та як же без тебе ми будем. // Та я притулюся до стіни, // А вона не обігріє, // Та я озвуся до чужини, // А вона не пригріє"?

Всі, кому він дарував слово, пам'ятають його. Він є метром-філологом Полтавського державного педагогічного інституту, він вдумливий дослідник, він прекрасний педагог, він чудовий оратор. Усі, кому небайдуже українське слово, і хто пройшов через його науку, пам'ятають це і пам'ятатимуть вічно.

Низький уклін, безмежна дяка. Нехай Господь оберігає таких людей, бо Петро Загайко вартує найбільших чеснот, всіх заповідей Господніх, усього того, що зветься в цьому світі благородством.

В. В. Сарапин, кандидат філологічних наук, доцент кафедри культурології та історії Полтавського університету споживчої кооперації України:

Шановний Петре Кузьмичу! Дорогий Учителю, Колего, Наставнику. Уклоняємось доземно за Добро, Науку, за щиросердне батьківське слово, за мудрість і тепло, дароване нам протягом десятиліть. Воістину,

більшість із нас – птахи гнізда Петрового, яких Ви з любов'ю і терпінням виховували, плакали, учили літати у високості красною письменства, окрилювали вірою в себе, у власні сили і “сродність” професійного вибору, по-лелечому закликали до відданості рідній мові, отчому краю, Україні. Не одне покоління філологів несе крізь життя Отроків заповіт: “*Да лучше еси на своей землі костьми лечи, нежели в чужой славным быти*”. Євшаном пахнуть студентські спогади і українські вчительські стежки.

Хай віддане людям душевне тепло віддається Вам сторницею. Хай сіяне Вами корисне зерно проростає вічно у Ваших учнях і родить благодатний хліб. А ще побажаємо посковородинівськи, щоб над Вами завжди літала седмиця Божих птиць – Дух Смаку, Дух Віри, Дух Надії, Дух Милосердя, Дух Правди, Дух Прозріння і Дух Щирості.

Т. О. Лещенко, кандидат філологічних наук, доцент кафедри філософії, суспільних наук, українознавства та української мови ВДНЗУ “Українська медична стоматологічна академія”:

Я дякую долі і Богові, що зустріла на своєму життєвому шляху Петра Кузьмича Загайка ще коли вступала до своєї альма-матер – Полтавського державного педагогічного інституту. Вважаю себе його ученицею і знаю, що і його слово, і його правда, і його патріотизм ніколи не вмруть, вони будуть завжди жити в нас, у наших серцях і в наших учнях.

Дякуючи йому за все те, що він зробив для нас, дарую Вчителеві свого вірша:

*У далекий вирій піднебесний
Відлітають роки-журавлі,
Полишають літечка і весни,
Журавлять підносять на крилі.*

*І міцніють крила журавляти,
До польоту остраху нема:
Батьківська наука на крилятах
В небеса високі підійма.*

*Бо у батька – найміцніші крила,
Щире серце, вірне й молоде,
Що і землю рідную відкрило,
Й до зірок упевнено веде.*

*Отчого гнізда тепло привітне
Зігриває, кличе і втіша.
Наче сонце в небі, щедро квітне
Батькова натруджена душа.*

*Хай же довго доля журавлина
Отчого гнізда не омина.
Хай липневим літеплом прилине
Ще до нього не одна весна.*

*Знов вертають діти до гніздечка,
Де чекає батечко Петро,
І шанують щиро і сердечно
За любов, за правду, за добро.*

Література

1. Загайко Петро Кузьмич (Біографічна довідка) // Загайко Петро Кузьмич. Педагог. Літературознавець. Громадський діяч. Біобібліографічний покажчик: [упор. Г. І. Радько, Г. М. Білик; заг. ред. О. В. Кулик]. – Полтава: АСМІ, 2003. – С. 2–3.
2. Загайко Петро. З думою про Україну / П. К. Загайко // Загайко Петро Кузьмич. Педагог. Літературознавець. Громадський діяч. Біобібліографічний покажчик: [упор. Г. І. Радько, Г. М. Білик; заг. ред. О. В. Кулик]. – Полтава: АСМІ, 2003. – С. 4–9.
3. Загайко П. К. Твори Уласа Самчука на уроках виразного читання / П. К. Загайко // Ключі пізнання: Уроки позакласного читання з української та зарубіжної літератури в 10–11 класах: [методичні рекомендації]. – Полтава, 1995. – С. 120–129.

